

[B] **WELK LEVEN? DIT LEVEN.
ZUID-AFRIKAANSE ROMANCLASSIEKER
VAN KAREL SCHOEMAN VERTAALD**

“Ik heb een handel en ik heb een winkel”, zo verklaarde Gerard Reve zijn ophefmakende optredens op podia, op “de verrekijk” en via andere media. Zonder zijn controversiële acties geen bestsellers. Susanne Janssen roept in haar proefschrift *In het licht van de kritiek* niet op tot navolging van Reve, maar houdt de schrijvers wel voor dat zij meer aandacht van critici krijgen naarmate zij meer “literaire nevenfuncties” vervullen, als recensent of als lid van literaire besturen, commissies en jury’s. Janssen heeft vast gelijk, maar minstens zo boeiend als haar regel zijn de uitzonderingen erop. Want af en toe krijgt iemand vaste voet in de literaire wereld *zonder* in het oog lopende “flauwekul”.

Een schoolvoorbeeld van zo’n terughoudende auteur is de Zuid-Afrikaanse schrijver en historicus Karel Schoeman. Een vraaggesprek met hem geldt als uitzonderlijk, openbare optredens zijn nog zeldzamer. Waar zijn naam valt, volgt dikwijls de kwalificatie: kluizenaar. Toch horen zijn romans volgens vrijwel de hele Afrikaanse kritiek tot het beste wat Zuid-Afrika te bieden heeft.

Tot voor kort bleef zijn roem beperkt tot zijn eigen land. In Nederland en Vlaanderen, waar andere Afrikaanse schrijvers flinke oplages halen, bleef Schoeman onbekend. Eén roman is vertaald, maar haalde, zonder televisie of boekhandels-tournee, geen tweede druk. Voor nieuw werk zagen onze uitgevers daarna geen mogelijkheden. Maar in het begin van de nieuwe eeuw tekende zich een kentering af. Karel Schoeman werd – voorzichtig – uitgegeven in Frankrijk, en in 2009 was men daar toe aan zijn roman *Hierdie lewe* (1992), een boek dat in Zuid-Afrika hoog wordt aangeslagen. Nu ook in Frankrijk: *Cette vie* kreeg de *Prix du Meilleur Livre Étranger*. Schoeman zag zich opgenomen in een rijtje met Grass, Solzjenitsyn, Márquez, Pamuk en andere grootheden. Op *Cette vie* volgt nu *Dit leven*, de Nederlandse vertaling.

De hoofdfiguur is een oude vrouw op haar sterfbed. Daar probeert zij zich haar levensloop te herinneren en te begrijpen wat zij heeft meegemaakt, vooral ook wat zij tot nu toe niet heeft

willen weten. Deze langgerekte terugblik vormt de inhoud van de roman. Haar leven begon diep in de negentiende eeuw en liep door tot na de Uniewording (1910), altijd bij de boerderij van haar familie, in het koudste stuk van Zuid-Afrika, een onherbergzame uithoek van de blanke samenleving. Omdat de dieren de harde winter niet kunnen verdragen, brachten de boeren ze ’s winters naar een vriendelijker gebied – verder dan daar is zij nooit gekomen. In de barre omstandigheden is men, blanken en mensen “van gemengden bloede”, op elkaar aangewezen. Maar in het boek blijkt de saamhorigheid schijn. Zij moet besluiten dat vijandschap en nijd het leven beheerst hebben, in elk geval binnen de opeenvolgende generaties in haar eigen familie. Het boek geeft van deze haatdragendheid en verbittering een scherpe indruk – een akeliger romanpersonage dan de moederfiguur kan ik me niet herinneren.

Schoeman is een fijnzinnig stilist. Door zijn kenmerkende zinsritme drukt hij het leestempo van zijn lezer als vanzelf omlaag, koppelt hij hem aan de vertelstem en sleept hij zijn “slachtoffer” als het ware het uitgebeelde verleden in. Zijn schildering van deze bijzondere samenleving is aangrijpend en zijn natuurbeschrijvingen indringend. Maar de hoofdzaak van dit boek ligt in de levenswijze waaraan het boek uitdrukking geeft. De hoofdfiguur heeft veel gezien en kan daardoor tenslotte veel begrijpen doordat zij nooit op de voorgrond trad, maar zich heeft opgesteld als onopvallende waarnemer. Het verstaan van haar in veel opzichten afstotelijke omgeving draagt voor haar steeds meer de trekken van een levensopdracht. Zij is geen auteur, maar toch laat Schoeman iets doorschemeren in deze richting. Eerst leert zij lezen en schrijven, voor een meisje op die plaats op die tijd ongewoon. Haar vader en andere dorpelingen doen een beroep op deze vaardigheid van haar als bepaalde belangen schriftelijk bepleit moeten worden. Zelfs schrijft zij ten slotte ook heel even voor zichzelf maar wat zij schrijft, verscheurt zij. Met “echt” literair werk van haar hand zou wat nu een suggestie blijft, te veel gewicht hebben gekregen.

Deze vrouw geeft inhoud aan haar leven in een poging om de feiten vast te stellen en te interpreteren. Daartoe moet zij de schijnbewegingen doorzien van

wie zij gekend heeft. *Dit leven* slaat in de eerste plaats op haar leven. Maar het verwijst ook in bredere zin naar het leven van alle mensen, die immers evenzeer de mogelijkheid hebben om het eigen bestaan op een vergelijkbare manier te benaderen. *Dit leven* geeft op het eerste gezicht een ontluisterende kijk op de mens, maar biedt uiteindelijk ook een misschien bemoedigende, zelfs licht idealiserende visie. De roeping van de mens is mens te zijn.

De vertaler heeft zijn hoofdtaak goed vervuld. De typerende toon van Schoeman is goed in het Nederlands overgebracht. Dankzij zijn vindingrijkheid heeft hij menig vertaalprobleem vaardig opgelost. Maar een criticus heeft op vertalingen altijd wel iets aan te merken. “Die Bond” is de Afrikaner Bond, niet de Broederbond. Dat was een geheime organisatie die niet aan verkiezingen meedeed, veel later. Valse vrienden zijn Afrikaanse woorden die klinken als Nederlandse, maar soms iets anders betekenen. “Genoegdoening” en “neerbuigend” kun je soms onvertaald laten, maar betekenen op pagina 20 en 238 “voldoening” en “kleinerend”. De roman is mooi uitgegeven, maar er had in moeten staan dat hij behoort tot een drieluik: *Stemme*.

EEP FRANCKEN

KAREL SCHOEMAN, *Dit leven*, vertaald door Rob van der Veer, Brevier, Kampen, 2014, 255 p.
